

PSIHIJATRIJSKA EPIDEMIOLOGIJA U HRVATSKOJ

PSYCHIATRIC EPIDEMIOLOGY IN CROATIA

NINOSLAV MIMICA, VERA FOLNEGOVIĆ-ŠMALC*

Deskriptori: Mentalni poremećaji – epidemiologija; Hrvatska – epidemiologija

Sažetak. Psihijatrijska epidemiologija relativno je mlada medicinska disciplina koja unosi temeljna načela klasične epidemiologije u izučavanje psihičkih poremećaja. Začetak psihijatrijske epidemiologije u Hrvatskoj vezan je uz Kraljevski zemaljski zavod za umobolne u Stenjevcu (današnja Psihijatrijska bolnica Vrapče u Zagrebu), koji je od svojih početaka posebnu pozornost posvećivao medicinskoj statistici odnosno psihijatrijskoj epidemiologiji. U susret 125. obljetnici postojanja i kontinuiranog rada te najstarije namjenski građene i najveće psihijatrijske ustanove u Hrvatskoj, autori donose povijesni pregled tog važnog područja psihijatrije prateći hrvatsku publicistiku i stručno-znanstveni rad hrvatskih autora. Većina objavljenih radova odnosi se na epidemiologiju endogenih psihoza, tj. shizofrenije, ali obrađuje se i epidemiologija alkoholizma, malignog neuroleptičkog sindroma te u zadnje vrijeme i posttraumatskoga stresnog poremećaja.

Descriptors: Mental disorders – epidemiology; Croatia – epidemiology

Summary. Psychiatric epidemiology is a relatively young medical discipline which brings up basic principles of classic epidemiology in research of mental disorders. Beginnings of psychiatric epidemiology in Croatia have its roots in the Royal Institute for Mentally Ill in Stenjevec (Kraljevski zemaljski zavod za umobolne u Stenjevcu) (today's Psychiatric Hospital Vrapče in Zagreb), which from its early days, pays special care to medical statistics e.g. psychiatric epidemiology. In anticipation of the 125th anniversary and 125 years of continuous work of this biggest psychiatric institution in Croatia, authors are presenting the review of this important field of psychiatry, through Croatian publications and professional-scientific work of Croatian authors. The majority of publications are dealing with epidemiology of endogenous psychoses e. g. schizophrenia, but epidemiology of alcoholism, neuroleptic malignant syndrome and (in recent time) posttraumatic-stress disorder are also present.

Liječ Vjesn 2004;126:215–220

Psihijatrijska epidemiologija znanstvena je disciplina koja proučava učestalost i raspodjelu pojedinih mentalnih bolesti u različitim populacijama.¹ Relativno je to nova medicinska disciplina, koja unosi temeljna načela klasične epidemiologije u izučavanje psihičkih poremećaja. Ona je dio populacijske medicine koja uz izučavanje osnovnih epidemioloških pokazatelja (incidencije, prevalencije, rizika od razbolijevanja, letaliteteta) i pokazatelja organizacije psihijatrijske službe (broja postelja, liječnika, dužine hospitalizacije, postotka dana provedenih u bolnici tijekom jedne godine i slično) izučava elemente prijenosa pojedinca na društvo i obratno te na taj način predstavlja osnovni model za razvoj psihijatrije u zajednici. Psihijatrijska epidemiologija daje parametre za evaluaciju terapijskih postupaka te za planiranje i organizacije psihijatrijske službe, ali i za znanstvena istraživanja etioloških čimbenika pojedinoga psihičkog poremećaja.²

Važne publikacije iz kojih se može sagledati cjelokupni opus hrvatskih autora koji su pisali iz područja psihijatrijske epidemiologije, a koje su upotrijebljene i prilikom ovog preglednog članka jesu: Bibliografija publiciranih radova suradnika Psihijatrijske bolnice Vrapče 1885–1979.³ Bibliografija publiciranih radova liječnika i suradnika Kliničke psihijatrijske bolnice Vrapče 1979–1989.⁴ Bibliografija medicinske periodike SFRJ za 1966.⁶ Bibliografija medicinske periodike Jugoslavije za 1967.⁷ Bibliografija Liječničkog vjesnika 1877–1977.⁸ Jugoslavenska bibliografija alkoholizma,⁹ Jugoslavenska bibliografija alkoholizma II.¹⁰ Jugoslavenska bibliografija alkoholizma III,¹¹ Jugoslavenska bibliografija alkoholizma IV 1973–1976. (sa suplementom 1969–1973. za 3. vol).¹² Također o ovoj temi može se čitati i u preglednim radovima N. Peršića o povijesti hrvatske psihijatrije^{13,14} te u knjizi S. Sirovice.¹⁵

Epidemiološka istraživanja shizofrenije (»endogenih psihoza«)

Shizofrenija je paradigma klasične duševne bolesti s relativno visokom incidencijom te često kroničnim tijekom i bizarним kliničkim slikama, pa stoga ne čudi da je i danas glavni izazov za psihijatrijske epidemiologe. Tomu u prilog govore i radovi iz psihijatrijske epidemiologije u Hrvatskoj, iz kojih se vidi da su istraživanja mahom bila usmjerena na shizofreniju.²

Prve podatke o broju duševnih bolesnika i o vrsti duševnih bolesti na području Hrvatske, Slavonije i Dalmacije nalazimo u »Liječničkom vjestniku«, u godišnjim izvješćima zemaljske vlade. Od 1880. godine pa nadalje objavljuje se »Godišnje izvješće kr. zemaljskog zavoda za umobolne u Stenjevcu« (današnja Psihijatrijska bolnica Vrapče u Zagrebu). Ta godišnja izvješća daju nam prve detaljne i relativno potpune statističke podatke o raznim obilježjima bolesnika liječenih u Zavodu, a osvrtno na to objavio je B. Šubić prigodom obilježavanja 100. obljetnice Psihijatrijske bolnice (PB) Vrapče.¹⁶

Prvim publiciranim radovima iz područja psihijatrijske epidemiologije u Hrvatskoj možemo smatrati »Zdravstvena izvješća« I. Žirovića iz 1908. i 1909. godine,^{17,18} a tiskana su u posebnim knjžicama na hrvatskom i njemačkom jeziku s velikim brojem preglednih tablica. Između ostalog tu je i prvi epidemiološki prikaz suicida psihijatrijskih bolesnika u nas.¹⁸

* Klinika za opću i forenzičku psihijatriju i kliničku psihofiziologiju Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Psihijatrijska bolnica Vrapče (dr. sc. Ninoslav Mimica, dr. med.; prof. dr. sc. Vera Folnegović-Šmalc, dr. med.)

Adresa za dopisivanje: Dr. sc. N. Mimica, Klinički odjel opće psihijatrije Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Psihijatrijska bolnica Vrapče, Bolnička cesta 32, 10090 Zagreb

Primljeno 28. studenoga 2003., prihvaćeno 8. srpnja 2004.

Početak 20. stoljeća prevladava mišljenje da u sjeverozapadnom teritoriju Hrvatske, tj. na Istarskom poluotoku i u Hrvatskom primorju postoji veća prevalencija mentalnih poremećaja nego u preostaloj Hrvatskoj. Te su tvrdnje u početku bile utemeljene na izrazito većem broju psihijatrijskih postelja u tim regijama u usporedbi s drugim dijelovima Hrvatske.^{19,20}

Već u početku 30-ih godina prošlog stoljeća M. Geratović provodi studiju herediteta u shizofreniji na otoku Krku.²¹ U to doba javljaju se i epidemioški radovi A. Kuljženka,²²⁻²⁵ a njegovim radom hrvatska psihijatrijska statistika, tj. epidemiologija dobiva čovjeka koji će se tom poslu posvetiti do kraja života te koji će svojim radovima zainteresirati i privući međunarodnu znanstvenu javnost za buduća terenska epidemiološka istraživanja. Naime, Kuljženko je prvi 1933. godine objavio da je u Hrvatskoj shizofrenija uz sjevernu jadransku obalu relativno češća nego u kontinentalnom dijelu, a nakon što je u analizi bolničke populacije našao više stope shizofrenije u spomenutim regijama.²³

Prva bolnička statistika za godine 1927–1932. također je upozorila na više stope stacionarnih mentalnih bolesnika rođenih u tom dijelu Hrvatske,²⁶ a podaci o otpustima iz psihijatrijskih ustanova za 1959/60. godinu, kao i bolesnicima zatečenim cenzusom dana 15. kolovoza 1962. godine, pokazali su da je stopa prijma shizofrenih na bolničko liječenje u populaciji Istre i Hrvatskog primorja gotovo dvostruko viša nego u ostalom dijelu Hrvatske.^{19,27,28}

Tijekom 1950. godine, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti provela je istraživanje zdravlja te socijalnog i kulturnog stanja na otoku Susku, a što je također uključivalo i psihijatrijski pregled populacije. U toj relativno maloj, autohtonoj i izoliranoj populaciji izloženoj intenzivnoj emigraciji u Sjedinjene Američke Države (SAD), prevalencija za shizofreniju iznosila je 1,1%, za manično-depresivnu psihozu 0,6%.²⁹

Prigodom 75. obljetnice PB Vrapče S. Župić iznosi svoje viđenje života i rada Bolnice u proteklih tričetvrt stoljeća te na kraju apelira na hitnu pomoć Ustanovi koju je ona zavrijedila jer bez nje neće moći dalje izdržati.³⁰

U svrhu provjere Kuljženkovih hipoteza u Školi narodnog zdravlja »Andrija Štampar« i Zavodu za zaštitu zdravlja Hrvatske, a u suradnji sa Školom narodnog zdravlja John Hopkins iz Baltimora (SAD), započeta su 1961. godine terenska istraživanja uz promjenu modernih i standardiziranih epidemioloških metoda.³¹⁻³⁵ Većina daljnjih istraživanja temeljila se na Registru psihotika SR Hrvatske,^{36,37} koji je 1961. godine osnovao Ž. Kulčar sa sur.,^{38,39} odmah nakon što su se prvi takvi registri pojavili u SAD-u.⁴⁰ Osnivanje Registra psihotika SR Hrvatske bilo je stvaranje populacijskog registra među prvima u Europi i baš postojanje toga registra omogućilo je sva daljnja relevantna epidemiološka istraživanja. Naime, statistička evidentiranja i bolnički registri ne omogućavaju epidemiološko praćenje i ocjenu zdravstvenog stanja populacije, već prije predstavljaju uvodne elemente za stvaranje populacijskog registra. Kao rezultat tih istraživanja Uglešić, Lemkau, Kulčar, Crocetti, Korbar i Kovačić sa suradnicima objavili su više publikacija^{27,41-46} te potvrdili da je prevalencija hospitaliziranih bolesnika zbog funkcionalne psihoze značajno veća u istraživanom području Istre i sjevernog Hrvatskog primorja nego u ostalom dijelu Hrvatske. P. Lemkau i sur. istaknuli su također da su u promatranoj regiji i druge bolesti (dijabetes melitus, psorijaza i alkoholizam) također u porastu. Pušenje cigareta bilo je također učestalije u tim regijama, no osobe koje su bolovale od funkcionalne psihoze nisu pušile više od opće populacije.⁴⁷ Kesić (1983. g.) zaključuje da se prevalencija raznih oblika psihoza u Hrvatskoj kreće u granicama koje su karakteristične za zemlje industrijske civilizacije (5 do 10 na tisuću stanovnika), a od toga oko dvije trećine otpada na shizofreniju.⁴⁸

B. Šubić koji je sudjelovao i kao konzultant pri osnivanju Republičkog registra psihotičnih bolesnika⁴⁹ i Registra liječenih alkoholičara (osnovan 1965. godine), organizirao je 1968. godine primjenu VIII, a 1979. godine primjenu IX. međunarodne klasifikacije bolesti u Psihijatrijskoj bolnici Vrapče.¹⁶ Također najznačajnije zdravstveno-statističke podatke za prvih 100 godina rada PB Vrapče¹⁶ grafički je, a kasnije u povodu 110. obljetnice još za 10 godišta i tablično prikazao B. Šubić.⁵⁰

O prevalenciji endogenih psihoza na otoku Murteru pisali su Ostojić i sur.,⁵¹ no istraživanja epidemiologije shizofrenije u Hrvatskoj ponovno hvataju puni zamah u radovima Vere Folnegović-Šmalc. Prvotno je magistarskim radom pod naslovom »Karakteristike dugotrajno hospitaliziranih shizofrenih bolesnika u SR Hrvatskoj«, a potom i disertacijom »Uloga bračnog stanja u toku shizofrenog oboljenja« obogatila to znanstveno područje. Oba rada publicirana su u cijelosti u časopisu Socijalna psihijatrija.^{52,53} Kasnije je V. Folnegović-Šmalc sa suradnicima publicirala brojne zapažene radove,⁵⁴⁻⁵⁸ a u prestižnom British Journal of Psychiatry 1990. godine, supružnici Folnegović i Ž. Kulčar objavili su čak tri rada.⁵⁹⁻⁶¹ U njima su, na temelju podataka Registra psihotika Republike Hrvatske, između ostalog zaključili da se stopa incidencije shizofrenije u Hrvatskoj u periodu od 1964. do 1984. godine nije značajno mijenjala. Prosječna godišnja stopa incidencije iznosila je 0,270 na 1000 stanovnika.⁵⁹ S obzirom na prvu hospitalizaciju, muškarcima su češće bili dijagnosticirani kao shizofreni, dok su žene kod prve hospitalizacije češće dobivale dijagnozu neke druge psihoze.⁶⁰ Srednja dob kod početka bolesti u shizofrenih bolesnika iznosila je 22,9–26,7 godina i razlika među spolovima nije bila značajna.⁶¹

Između velikog broja značajnih epidemioloških radova Vere Folnegović-Šmalc i Zdenka Folnegovića posebno treba istaknuti monografiju pod naslovom »Evaluacija terapije shizofrenih bolesnika – epidemiološka studija«. ⁶² Naime, provedeno je istraživanje na reprezentativnom uzorku od 402 bolesnika dobivenom u ukupnoj shizofrennoj populaciji Hrvatske. Glavna zadaća studije bila je da se evaluira terapija shizofrenih bolesnika zatečenih kod kuće u usporedbi prema onima zatečenim u bolnici, odnosno socijalnoj ustanovi. Promatrane su sociodemografske, kliničke i hospitalne karakteristike bolesnika, a u svrhu ocjene socijalne, kliničke i hospitalne prognoze i očekivanog trajanja života. Rezultati studije pokazali su da je upotrebom psihofarmakoterapije moguće poboljšati kliničku sliku i druge manifestacije bolesti, olakšati ili odgoditi pogoršanje tijeka bolesti te učiniti bolesnika socijalnijim i na taj način omogućiti primjenu drugih terapijskih postupaka. Autori naglašavaju da je shizofrenija bolest koja obično evoluira svojim biološkim tijekom, ali ipak polaganije ako se liječi, brzo ako se liječi samo sporadično te još brže ako se ne liječi.

U jednom drugom radu Folnegović-Šmalc i sur. (1990. g.) iznose pregledno analizu 29.555 psihotičnih bolesnika primljenih u psihijatrijske bolnice u Hrvatskoj.⁶³ Prosječna godišnja stopa primitka u psihijatrijske bolnice od 1972. do 1974. godine na 100.000 stanovnika starijih od 10 godina bila je različita s obzirom na pojedine tipove shizofrenije. Tako za shizofreniju simpleks iznosi 2,4; za hebefreni tip 0,5; za katatoni tip 1,5; za paranoidni tip 12,1; za akutnu shizofreničnu epizodu 0,4; za latentnu shizofreniju 0,1; za rezidualnu shizofreniju 5,4; za shizoafektivni tip 0,6; za miješani tip 9,3; i za neoznačeni tip shizofrenije stopa na 100.000 stanovnika iznosila je 63,8, što se tumači time da se mnogi liječnici u bolnicama nisu potrudili diferencirati i klasificirati tip bolesti. Ističu da dob bolesnika ima patoplastičnu ulogu i utječe na patomorfozu endogenih i egzogenih psihoza.

U Zborniku radova izdanom prigodom 110. obljetnice KP B Vrapče A. Sila i sur. zaključuju da postoji značajna promjena u strukturi i dinamici kretanja bolesnika u posljednjem deset-

lječu.⁶⁴ M. Goreta i sur. kompariraju hospitalizacije u Vrapču u tri razdoblju i nalaze da analiza upućuje na pozitivne promjene i stalni proces transformacije KPB Vrapče od klasične psihijatrijske bolnice prema modernoj ponajprije terapijski orijentiranoj instituciji.⁶⁵

Folnegović i sur. u studiji psihoza u populaciji Hrvatske a uz pomoć Registra psihotika, zaključili su da ne postoje značajne razlike glede spola,⁶⁶ a Folnegović i Folnegović-Šmalc analizirajući reprezentativni uzorak shizofrenika, zaključuju da nema značajne razlike između muškaraca i žena glede prosječne dobi početka bolesti te dobi kod prve hospitalizacije.⁶⁷

Svoj doprinos testiranju hipoteze o virusnoj etiologiji shizofrenije dala je i Folnegović-Šmalc u međunarodnoj kolaboraciji, a na temelju Registra psihotika. Zaključno se navodi da se kod hrvatskog pučanstva koje je u svoje prenatalno doba tijekom 1957. godine bilo izloženo epidemiji gripe A2, nije značajno češće razvila shizofrenija u odrasloj dobi.⁶⁸

Kliničko-epidemiološka istraživanja o tipovima shizofrenije u Hrvatskoj nadovezuju se na ranija opća epidemiološka-psihijatrijska istraživanja u Hrvatskoj. Tijekom dugotrajnog kliničko-epidemiološkog praćenja shizofrenih bolesnika u Hrvatskoj uočeno je da dijagnoza katatone shizofrenije i nije tako rijetka ako se prati cjelokupan tijek bolesti određenog bolesnika. Naime, MKB dijagnoza katatone shizofrenije postavljena je bar jednom u čak 14,7% bolesnika iz reprezentativnog uzorka shizofrenih bolesnika Hrvatske.⁶⁹ Tako, N. Mimica u magistarskom radu (1994.) pod naslovom »Komparativna istraživanja bolesnika s katatonim tipom shizofrenije i ostalih shizofrenih bolesnika u reprezentativnom uzorku Hrvatske«, prvi put detaljno analizira posebnosti katatonog tipa shizofrenije, pojavnost u populaciji Hrvatske te razlike u komparaciji s ostalim tipovima shizofrenije.⁷⁰ Sažeti rezultati magisterija prezentirani su na Podunavskom psihijatrijskom kongresu te objavljeni u časopisu *Psychiatria Danubina*.⁷¹ Ta istraživanja učestalosti katatonog tipa shizofrenije danas⁶⁹ te nestabilnosti kliničke slike u katatonoj shizofreniji⁷² i međunarodno su prepoznata pa je N. Mimica 1994. i 1996. godine na uglednoj skupu »Biennial European Winter Workshop on Schizophrenia« u Davosu (Švicarska) dodijeljena nagrada »Young scientist award«. U publikacijama Mimice i sur. koje su potom uslijedile raspravlja se o: sezonalitetu rađanja katatonih shizofrenika,⁷³ hereditetu u katatonoj shizofreniji,⁷⁴ o utjecaju bračnog stanja na tijek i prognozu shizofrenije,⁷⁵ spolnim razlikama u katatonoj shizofreniji,⁷⁶ prehospitalnom intervalu u katatonoj shizofreniji⁷⁷ te o psihofarmakološkoj suradljivosti tijekom 20-godišnjeg praćenja u bolesnika s katatonom odnosno paranoidnom shizofrenijom.⁷⁸ Recentni podaci istraživanja katatone shizofrenije u Hrvatskoj prezentirani su na XI. svjetskom kongresu psihijatrije u Hamburgu 1999. godine,⁷⁹ a u sklopu simpozija posvećenog katatoniji⁸⁰ te na 7. svjetskom kongresu biološkijske psihijatrije u Berlinu 2001. godine.⁸¹ Međutim, cjelovita komparacija katatonog i paranoidnog tipa shizofrenije na temelju dugotrajnog praćenja reprezentativnog uzorka populacije Hrvatske prezentirana je u disertaciji N. Mimice 2002. godine.⁸²

Sezonstvo rođenja u usporedbi s osobitostima razvijene slike shizofrenije proučavao je N. Henigsberg, a rezultate je objavio 2000. godine u doktorskoj disertaciji.⁸³

Međunarodni ugled i priznanje hrvatskih epidemioloških istraživanja ogleda se i u komentarima u znanstvenoj publicistici⁸⁴ te u brojnim citatima.⁸⁵⁻⁸⁸

Epidemiološka istraživanja drugih mentalnih poremećaja i popratnih stanja

Alkoholizam

Anketu o raširenosti konzumiranja alkoholnih pića među srednjoškolskom omladinom u Jugoslaviji objavio je V. Vrhovac

1936. godine.⁸⁹ O alkoholizmu kod srenjoškolaca Jugoslavije između dva svjetska rata pisao je F. Mikić,⁹⁰ a o psihijatrijskoj epidemiologiji u populaciji mladeži pisali su kasnije R. Palmović i sur.⁹¹

O alkoholizmu u našem narodu još davne 1934. godine piše S. Orović.⁹² O republičkom registru alkoholičara pišu V. Hudolin i sur.⁹³⁻⁹⁶ te o prevalenciji alkoholizma u INA rafineriji Rijeka.⁹⁷ Zastupljenost alkoholizma među tuberkuloznim bolesnicima na području općine Vinkovci istraživali su M. Krstić-Burić i I. Matijević,⁹⁸ a o epidemiološkim aspektima delirijum tremensa pisao je P. Bokun.⁹⁹ Koliko je sudjelovanje alkoholizma i alkoholiziranosti u izvanrednim događajima na željeznici proučavali su I. Matijević i M. Pjaca,¹⁰⁰ tetoaze u alkoholičara proučavali su D. Vranješević i sur.,¹⁰⁰ a o prevalenciji psihijatrijskih i somatskih poremećaja u alkoholičara pišu D. Kozarić-Kovačić i B. Lang.¹⁰²

Maligni neuroleptički sindrom

O incidenciji malignoga neuroleptičkog sindroma, te najozbiljnije i potencijalno letalne nuspojave psihofarmaka, pisali su D. Kozarić-Kovačić i sur.¹⁰³ te V. Folnegović-Šmalc i sur.¹⁰⁴

Posttraumatski stresni poremećaj (PTSP)

Tijekom Domovinskog rata i nakon njega hrvatski psihijatri susreću se s brojnim bolesnicima koji pate od posttraumatskoga stresnog poremećaja (PTSP), pa se stoga taj poremećaj počeo istraživati i s aspekta epidemiologije.¹⁰⁵⁻¹⁰⁷ Na brojnim međunarodnim skupovima izvješćuje se o pojavnosti PTSP-a u zatočenika koncentracijskih logora,¹⁰⁸ bolničkih i izvanbolničkih duševnih bolesnika¹⁰⁹ te izbjeglica i prognanika.¹¹⁰⁻¹¹³ O ženama žrtvama masovnog i sistematskog silovanja tijekom rata, a u svrhu etničkog čišćenja pišu D. Kozarić-Kovačić, V. Jukić i V. Folnegović-Šmalc sa sur.¹¹⁴⁻¹¹⁷ O bivšim ratnim zatočenicima pišu D. Kozarić-Kovačić i sur.¹¹⁸ te V. Jukić i sur.¹¹⁹

Za vrijeme Domovinskog rata V. Folnegović-Šmalc i sur. proučavali su skupinu izbjeglica i prognanika iz Hrvatske te Bosne i Hercegovine. Između 331 osobe koje su tražile psihijatrijsku pomoć pronašli su 165 osoba (49,8%) koje su zadovoljile DSM-III-R kriterije za PTSP.¹²⁰ Nadalje, upozorili su da je prevalencija PTSP-a u korelaciji s brojem psihotrauma, tj. da se PTSP češće javlja kod osoba koje su višestruko traumatizirane, ali i da pojedine psihotraume češće dovode do javljanja PTSP-a nego druge. Tako npr. silovanje češće dovodi do PTSP-a nego gubitak voljene osobe, prisustvovanje ubijanju ili ranjavanju.¹⁰⁵ Nadalje domaća istraživanja pokazuju da se PTSP rjeđe javlja u osoba s višom naobrazbom, a u odnosu na spol nisu dobivene razlike.¹⁰⁵

Z. Komar i H. Vukušić na velikom uzorku od 3217 hrvatskih branitelja ratnih veterana (koristeći se Mississippi i Combat Scale i Watson PTSD Interviewom) zabilježili su postojanje PTSP-a u 16,22% veterana, a za daljnjih 25% veterana ocijenili su da imaju parcijalni PTSP.¹²¹

V. Jukić je na uzorku od 375 naših ratnih stradalnika našao da se komorbidna bolest javlja u 85,3% traumatiziranih te da se najčešće radi o anksioznom (46,9%) i depresivnom poremećaju (32,5%).¹²²

D. Kozarić-Kovačić proučavala je uzorak od 292 muškaraca koji su prošli borbeni i ratni stres, u njih 31% našla je aktualni PTSP i srodne u 47% traumatiziranih nađen je PTSP i komorbidni poremećaj, a u 22% traumatiziranih nije nađen PTSP.¹²³

M. Milas i N. Jelovac ustanovili su da u skupini od 60 hrvatskih vojnika sudionika Domovinskog rata, i to 2 godine nakon rata, njih 52 (86,67%) bilo je manifestno anksiozno a u 41 (68,33%) slučaju dijagnosticirali su se neki od afektivnih poremećaja. Nadalje, alkoholnu ovisnost dijagnosticirali su u 11 (18,33%), štetnu uporabu alkohola u 25 (41,67%) ispitanika,

a u 9 (15%) slučajeva zabilježena je ovisnost o kanabisu i drugim drogama.¹²⁴

Činjenica je međutim da u nas nedostaju sistematizirana istraživanja epidemiologije PTSP-a (kako ratnog tako i mirnodopskog) na razini cijele države uz stručno i znanstveno adekvatne metode i to je vjerojatno jedan od imperativa naše struke i zajednice kao cjeline.¹⁰⁶

Zaključak

Psihijatrijska epidemiologija kao grana psihijatrije u Hrvatskoj se oduvijek njegovala, što je vidljivo iz brojnih radova koji su publicirani u domaćim i stranim časopisima na hrvatskom i engleskom jeziku. Nadalje, radovi iz područja psihijatrijske epidemiologije često su prezentirani na domaćim i stranim stručnim odnosno znanstvenim skupovima. U žarištu interesa hrvatskih autora bile su teme iz područja epidemiologije shizofrenije odnosno endogenih psihoza, no obrađivan je i alkoholizam i maligni neuroleptički sindrom, a u zadnje vrijeme interes se pokazuje za epidemiologiju posttraumatskoga stresnog poremećaja.

LITERATURA

- Maxmen JS. An overview of psychiatric epidemiology, U: Maxmen JS ur. Essential psychopathology. New York, London W. W. Norton & Company, 1986, str. 13–7.
- Folnegović-Šmalc V, Folnegović Z. Epidemiologija duševnih bolesti. Medicus 1998;7:15–8.
- Lipovac M. Bibliografija publiciranih radova suradnika Psihijatrijske bolnice Vrapče 1885–1979. Zagreb: Psihijatrijska bolnica Vrapče; 1979.
- Lipovac M. Bibliografija publiciranih radova liječnika i suradnika Kliničke psihijatrijske bolnice Vrapče 1979–1989. Zagreb: Klinička psihijatrijska bolnica Vrapče – Zagreb; 1989.
- Folnegović-Šmalc V, Goretta M, Hodoba D, Jukić V, Matijaca B, Skočilić Ž. (ur). Bibliografija publiciranih radova suradnika Psihijatrijske bolnice Vrapče 1879–1999. Zagreb, Psihijatrijska bolnica Vrapče i Medicinska naklada, 1999.
- Zane Z, Vuletić J, Laboš AM, Javor B. Bibliografija medicinske periodike SFRJ za 1966. Zagreb: Naučnoistraživački odjel Opće bolnice »Dr. Josip Kajfeš«, 1968.
- Zane Z, Laboš AM i sur. Bibliografija medicinske periodike Jugoslavije za 1967. Zagreb: Naučnoistraživački odjel Opće bolnice »Dr. Josip Kajfeš«, 1969.
- Zane Z, Laboš A. Bibliografija Liječničkog vjesnika 1877–1977. Liječ Vjesn 1978;100:1–232.
- Hudolin V i sur. Jugoslavenska bibliografija alkoholizma. Zagreb: Pliva; 1964.
- Hudolin V i sur. Jugoslavenska bibliografija alkoholizma II. Zagreb: Pliva; 1966.
- Hudolin V i sur. Yugoslav bibliography on alcoholism III. Alcoholism 1976;12.
- Hudolin V i sur. Yugoslav bibliography on alcoholism IV 1973–1976 (with supplements – 1969–1973 – to the 3rd Volume). Alcoholism 1985; 21:1–70.
- Peršić N. Povijest hrvatske psihijatrije. Soc psihijat 1994;22:3–13.
- Peršić N. Prilog za povijest hrvatske psihijatrije za razdoblje nakon drugog svjetskog do domovinskog rata. Soc psihijat 1996;24:59–68.
- Sirovica S. Stoljeće šibenske psihijatrije. Šibenik: Vlastita naklada; 1983.
- Šubić B. Razvoj statističke službe i prikaz statističkih podataka, U: Turčin R, Lipovac M, Matijaca B i sur. uzr. Psihijatrijska bolnica Vrapče 1879–1979. Zagreb: Psihijatrijska bolnica Vrapče; 1979, str. 130–45.
- Žirović I. Zdravstveno izvješće kraljevskog zemaljskog zavoda za umobolne u Stenjevcu za godinu 1907. Zagreb; 1908.
- Žirović I. Osvrt na trideset godina obnove kraljevskog zemaljskog zavoda za umobolne u Srenejcu. Zajedno sa Zdravstvenim izvješćem Kraljevskog zemaljskog zavoda za umobolne u Stenjevcu za god. 1909. Zagreb; 1909.
- Crocetti GM, Kulčar Ž, Kesić B, Lemkau PV. Differential rates of schizophrenia in Croatia (Yugoslavia). Am J Public Health 1964;54:196–206.
- Geratović M. Problem nasljednosti kod shizofrenije. Liječ Vjesn 1933;55: 593–604.
- Kuljzenko A. Medicinska statistika državnog zavoda za duševno bolesne u Stenjevcu za god. 1930. Liječ Vjesn 1931;53:673–708.
- Kuljzenko A. Bolnica Stenjevec kroz posljednjih pet godina osvjetljena medicinskom statistikom, U: Stenjevec državna bolnica za duševne bolesti 1879–1933. Spomenica povodom pet decenija rada. Zagreb: Društvo za socijalnu pomoć duševnim bolesnicima u Stenjevcu; 1933; str. 47–77.
- Kuljzenko A. Pregled stanja i kretanja duševno bolesnih u našim i inozemnim bolnicama. Liječ Vjesn 1940;52:663–5.
- Kuljzenko A. Ispitivanje kretanja duševnih oboljenja u inozemstvu i kod nas. Liječ Vjesn 1940;52:676–7.
- Kuljzenko A. Statistika o duševnim bolesnicima Jugoslavije za godinu 1930. te značenje dobivenih rezultata. Bolnica Stenjevec kroz posljednjih pet godina osvjetljena medicinskom statistikom. Glasnik Centralnog higijenskog zavoda (Beograd) 1933;10:8–70.
- Lemkau PV, Kulčar Ž, Crocetti GM, Kesić B. Selected aspects of psychoses in Croatia, Yugoslavia, I. Background and use of psychiatric hospital statistics. Am J Epidemiol 1971;94:112–7.
- Crocetti GM, Kulčar Ž, Kesić B, Stanetti F, Lemkau PV. Testing the hypothesis against hospital statistics. Rad JAZU 1981;392:32–45.
- Lopašić R, Mikić F. Duševne poremetnje, U: Mirković M Ur. Otok Susak – zemlja, voda, ljudi, gospodarstvo, društveni razvitak, govor, nošnja, građevine, pjesma i zdravlje. Djela JAZU, Knjiga 49. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1957, str. 535–51.
- Župić S. Statistički pregled života i rada Bolnice Vrapče kroz posljednjih 25 godina (1927–1952). Neuropsihijatrija 1953;1:205–15.
- Jakšić M. Akcija depistaze i edukacije medicinskih sestara u epidemiologiji psihoza u SRH. Psihijatrijska njega 1966;1:25–7.
- Korbar K, Palmović R, Kulčar Ž. Metodologija utvrđivanja prevalencije kod terenskih proučavanja endogenih psihoza. Neuropsihijatrija 1968; 16:61–8.
- Paić V, Đujić Z, Peršić L, Tonković V, Korbar K, Kulčar Ž. Epidemiološka istraživanja duševnih bolesti. Zdravstvene novine 1968;21:98–100.
- Palmović R, Kovačić L, Korbar M, Ritza J. Epidemiološka istraživanja endogenih psihoza. Neki aspekti prethodne obrade zagrebačkog uzorka populacije Hrvatske. Zdravstvene novine 1968;21:101–4.
- Korbar M, Palmović R, Vitturi A, Kulčar Ž, Kovačić L. »Pilot« proučavanje ocjene pouzdanosti otkrivanja slučajeva i dijagnosticiranja u terenskim istraživanjima prevalencije endogenih psihoza Soc psihijat 1973;1: 225–41.
- Kulčar Ž, Folnegović-Šmalc V, Folnegović Z. Podaci registra kao baza planiranja i evaluacije prevencije shizofrenije, Psihijatrija. Zbornik radova VI kongresa neurologa i psihijatra Jugoslavije. Sarajevo; 1980, str. 155–7.
- Draganov P. Registar bolesnika od psihoza kotara Sisak. Zdrav zašt 1966; 4:26–7.
- Kulčar Ž. Nacionalni registar za psihoze. Zdrav zašt 1966;4:16–7.
- Kulčar Ž. Republički registar za psihoze. Bitl neuropsih Jug 1966;1:26–8.
- Kulčar Ž, Folnegović-Šmalc V, Rogina V. The psychosis register in Croatia: improving and extending its acceptance and utilization, U: ten Horn GHMM, Giel R, Gulbinat WH, Henderson JH ur. Psychiatric case registers in public health – a worldwide inventory 1960–1985. Amsterdam, New York, Oxford: Elsevier; 1986, str. 282–7.
- Uglešić B, Polić V, Kulčar Ž, Čatipović A, Lemkau PV. Epidemiološka proučavanja psihoza u općini Trogir. Liječ Vjesn 1966;88:17–27.
- Kulčar Ž, Krola A, Uglešić B, Lemkau PV. Depistaza psihoza u općini Sinj. Nar Zdrav 1967;8.
- Kulčar Ž, Crocetti GM, Lemkau PV, Kesić B. Selected aspects of the epidemiology of psychoses in Croatia, Yugoslavia, II. Pilot studies of communities. Am J Epidemiol 1971;94:118–25.
- Crocetti GM, Lemkau PV, Kulčar Ž, Kesić B. Selected aspects of the epidemiology of psychoses in Croatia, Yugoslavia, III. The cluster sample and the results of the pilot survey. Am J Epidemiol 1971;94:126–34.
- Korbar M, Palmović R. Epidemiološka istraživanja socijalne prilagodivosti oboljelih od endogenih psihoza, U: Korbar K i sur. ur. Mentalna bolest i socijalna patologija. Psihijatrijski i kriminološki aspekti. III savjetovanje o forenzičkoj psihijatriji. Zagreb, 13–15 lipnja 1968.: Psihijatrijska bolnica Vrapče, Svezak IV; 1970, str. 107–11.
- Kovačić L, Karličić D. Učestalost psihoza na području općine Trogir. Medicinar 1966;17:19–28.
- Lemkau PV, Kulčar Ž, Kesić B, Kovačić L. Selected aspects of the epidemiology of psychoses in Croatia, Yugoslavia, IV. Representative sample of Croatia and results of the survey. Am J Epidemiol. 1980;112:661–74.
- Kesić B. Život i zdravlje – poruke onima koji dolaze. Zagreb: Stvarnost, 1983, str. 272–5.
- Šubić B. O statistici u psihijatriji i registru oboljelih od psihoza na području republike Hrvatske. Liječ Vjesn 1968;90:1259–61.
- Šubić B. Statistički podaci tokom deset godina (1979–1988), U: Sila A, Gabor Z, Kozarić-Kovačić D, Matijaca B., ur. Klinička psihijatrijska bolnica Vrapče 1879–1979–1989. Zagreb: Klinička psihijatrijska bolnica Vrapče; 1989, str. 69–76.
- Ostojić T, Zmijanović B, Korbar K, Kulčar Ž. Terensko istraživanje prevalencije endogenih psihoza na otoku Murteru, Socijalna psihijatrija (Zbornik). Zagreb: Pliva; 1971, str. 264–8.
- Folnegović-Šmalc V. Karakteristike dugotrajno hospitaliziranih shizofrenih bolesnika u SR Hrvatskoj. Soc psihijat 1977;5:381–477.
- Folnegović-Šmalc V. Uloga bračnog stanja u toku shizofrenog oboljenja. soc psihijat 1979;7:233–319.
- Folnegović Z, Folnegović-Šmalc V, Kulčar Ž. Epidemiologija shizofrenije u SR Hrvatskoj – tokovi hospitalizacija. Liječ Vjesn 1981;103:431–5.

55. Folnegović Z, Folnegović-Šmalc V, Kulčar Ž. Epidemiologija shizofrenije u SR Hrvatskoj – tokovi hospitaliziranja bolesnika po zajednicama općina Liječ Vjesn 1983;105:385–90.
56. Folnegović-Šmalc V, Folnegović Z, Kulčar Ž, Mimica N. Croatia's Psychiatric Case Register (CPCR) and incidence of schizophrenia. Coll Antropol 1990;14:133–6.
57. Folnegović Z, Folnegović-Šmalc V. Schizophrenia in Croatia: interregional differences in prevalence and a comment on constant incidence. J Epidemiol Community Health 1992;46:248–55.
58. Folnegović Z, Hrabak-Žerjavić V, Folnegović-Šmalc V, Mimica N. Hospital incidence of schizophrenia in Croatia over a 25-year period. Schizophr Res 1994;11:99–100.
59. Folnegović Z, Folnegović-Šmalc V, Kulčar Ž. The incidence of schizophrenia in Croatia. Br J Psychiatry 1990;156:363–5.
60. Folnegović Z, Folnegović-Šmalc V, Kulčar Ž. Characteristics of male and female schizophrenics at first admission. Br J Psychiatry 1990;156:365–8.
61. Folnegović-Šmalc V, Folnegović Z, Kulčar Ž. Age of disease onset in Croatia's hospitalised schizophrenics. Br J Psychiatry 1990;156:368–72.
62. Folnegović-Šmalc V, Folnegović Z. Evaluacija terapije shizofrenih bolesnika – epidemiološka studija. Rad JAZU 1985;414:1–141.
63. Folnegović-Šmalc V, Folnegović Z, Kulčar Ž. Psychosen in der Population der Republik Kroatien – I. Alter und Pathomorphose-Šmalc V, Goreta M, Hauerpr I. Struktura i dinamika prijema bolesnika u Kliničkoj psihijatrijskoj bolnici Vrapče, Psihijatrijska bolnica danas – odabrane teme, kritički pregledi, istraživanja. Zbornik radova Psihijatrijske bolnice Vrapče povodom 110-godišnjice. Zagreb: Klinička psihijatrijska bolnica Vrapče, Svezak XIII; 1989, str. 11–25.
64. Goreta M, Kozarić-Kovačić D, Folnegović-Šmalc V, Škocić P, Loos-Vranić V, Hauptert I. Komparativna analiza hospitalizacija u Kliničkoj psihijatrijskoj bolnici Vrapče u tri vremenska razdoblja (1950, 1980 i 1988. god.); Psihijatrijska bolnica danas – odabrane teme, kritički pregledi, istraživanja. Zbornik radova Psihijatrijske bolnice Vrapče povodom 110-godišnjice. Zagreb: Klinička psihijatrijska bolnica Vrapče, Svezak XIII; 1989, str. 27–54.
65. Folnegović Z, Folnegović-Šmalc V, Kulčar Ž. Psychosen in der Population der Republik Kroatien – II. Unterschiede betreffs Geschlechtes. Psychiat Danub 1990;2:171–92.
66. Folnegović Z, Folnegović-Šmalc V. Schizophrenia in Croatia: age of onset differences between males and females. Schizophr Res 1994;14:83–91.
67. Erlenmeyer-Kimling L, Folnegović Z, Hrabak-Žerjavić V, Borčić B, Folnegović-Šmalc V, Susser E. Schizophrenia and prenatal exposure to the 1958 A2 influenza epidemic in Croatia. Am J Psychiatry 1994;151:1496–8.
68. Mimica N. Catatonic schizophrenia in a representative sample of schizophrenics in Croatia. Schizophr Res 1991;11:100.
69. Mimica N. Komparativna istraživanja bolesnika s katatonim tipom shizofrenije i ostalih shizofrenih bolesnika u reprezentativnom uzorku Hrvatske (magistarski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Poslijediplomski studij prirodnih znanosti. Biologija. Biloška antropologija; 1994, str. 80.
70. Mimica N, Folnegović-Šmalc V, Folnegović Z, Makarić G. Comparative study of patients with catatonic type of schizophrenia and other schizophrenics in a representative sample of Croatia. Psychiat Danub 1998;160–3.
71. Mimica N. Schizophrenia and its catatonic subtype instability during long-term follow-up. Schizophr Res 1996;18:118.
72. Mimica N, Folnegović-Šmalc V, Folnegović Z. Family history of psychosis and season of birth in catatonic schizophrenia. Schizophr Res 1996;18:101.
73. Mimica N, Folnegović-Šmalc V, Folnegović Z. Heredity in catatonic schizophrenia. Coll Antropol 1996;20:11–4.
74. Folnegović-Šmalc V, Folnegović Z, Kocijan-Hercigonja D, Kozarić-Kovačić D, Mimica N, Moro Lj. The significance of marital status for the course and prognosis of schizophrenia. Collegium Antropologicum 1996;20:7–10.
75. Mimica N, Mimica N, Folnegović-Šmalc V, Folnegović Z, Makarić G, Uzun S. Catatonic schizophrenics according to sex. Schizophr Res 2000;41:59.
76. Mimica N, Henigsberg N, Uzun S, Ljubin T, Folnegović Z, Folnegović-Šmalc V. Catatonic schizophrenia has a shorter pre-hospitalisation interval than other types of schizophrenia. J Neural Transm 2002;109:203–12.
77. Mimica N, Mimica N, Uzun S, Kozumplik O, Folnegović-Šmalc V, Jukić V. 20-godišnje praćenje psihofarmakološke suradljivosti u shizofrenih bolesnika. Psychiat Danub 2003; 15(Suppl 1):S206.
78. Mimica N, Folnegović-Šmalc V, Folnegović Z, Makarić G. Catatonic schizophrenia in Croatia. Curr Opin Psychiatry 1999;12:175.
79. Mimica N, Folnegović-Šmalc V, Folnegović Z. Catatonic schizophrenia in Croatia. Eur Arch Psychiatry Clin Neurosci 2001;251 Suppl 1:17–20.
80. Mimica N, Folnegović-Šmalc V, Henigsberg N, Folnegović Z, Mimica N. Comparative study of catatonic and paranoid schizophrenics during long-term follow-up. World J Biol Psychiatry 2001;2:137S.
81. Mimica N. Istraživanje katatonog i paranoidnog tipa shizofrenije na temelju dugotrajnog praćenja (doktorska disertacija). Zagreb: Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2002, str. 125.
82. Henigsberg N. Sezonstvo rođenja i osobitosti razvijene slike shizofrenije (doktorska disertacija). Zagreb: Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu; 2000, str. 283.
83. Cooper B, Eagles JM. Folnegović & Folnegović-Šmalc's »Schizophrenia in Croatia: inter-regional differences in prevalence and a comment on constant incidence«. Br J Psychiatry 1994;164:97–100.
84. Hafner H. The epidemiology of schizophrenia Triangle 1992;31:133–54.
85. Torrey EF, Miller J, Rawlings R, Yolken RH. Seasonality of births in schizophrenia and bipolar disorder: a review of the literature. Schizophr Res 1997;28:1–38.
86. Suvisaari JM, Haukka JK, Tanskanen AJ, Lonnyvist JK. Decline in the incidence of schizophrenia in Finnish cohorts born from 1954 to 1965. Arch Gen Psychiatry 1999;56:733–40.
87. Fink M, Taylor MA. Catatonia – A clinician's guide to diagnosis and treatment. Cambridge: Cambridge University Press; 2003, str. 61–2.
88. Vrhovac V. Anкета o raširenosti alkoholnih pića među srednjoškolskom omladinom u Jugoslaviji. Novi život 1936;14:25.
89. Mikić F. Alkoholizam kod srednjoškola Jugoslavije između dva svjetska rata. An Boln »Dr M Stojanović« 1964;3:110.
90. Palmović R, Peršić N, Folnegović-Šmalc V, Folnegović Z. Psihijatrijska epidemiologija mlade dobi, Aktualni psihijatrijski problemi omladine. Prag: Univerzita Karlova Praha; 1979, str. 146–51.
91. Orović S. Alkoholizam u našem narodu. Novi život 1934;10:42.
92. Hudolin V, Kulčar Ž, Lang B, Gabelić I, Srdar J, Balog A. Registracija alkoholičara i njena važnost, Informatika u SR Hrvatskoj i njen daljni razvoj, I knjiga: Referati i saopćenja Savjetovanja. Zagreb: Republički zavod za informatiku SRH; 1972.
93. Hudolin V, Kulčar Ž. Republički registar alkoholičara u Hrvatskoj, in B-H simp. alkohol. – Zbornik radova Zenica, 1972, str. 409.
94. Hudolin V. Registracija alkoholičara u SR Hrvatskoj. Republ reg alkoholičara 1975;1:14.
95. Kulčar Ž. Razvoj registracije alkoholičara, Analitičke procedure i upotreba informacija danas i sutra. Republ reg alkoholičara 1975;1:7.
96. Hudolin V, Vukelić M, Gudelić M, Lang B, Ravlić M. Prevalencija alkoholizma u INA rafineriji Rijeka na uzorku od 169 ispitanika Medicina 1976;13:2.
97. Krstić-Burić M, Matijević I. Zastupljenost alkoholizma među tuberkuloznim bolesnicima na području općine Vinkovci. Vjesnik DMSTH 1973;11:19.
98. Bokun P. Epidemiološki i organizacioni aspekt delirijum tremensa. Al-klub 1976;13–18.
99. Matijević I, Pjaca M. Učešće alkoholizma i alkoholiziranosti u izvanrednim događajima na željeznici. Psihom saobr 1976;7:31.
100. Vranješević D, Stojiljković S, Anđelković A. Tetovacije alkoholičara. Alkoholizam 1974;14:62.
101. Kozarić-Kovačić D, Lang B. Potreba medicinskog tretmana alkoholičara: prevalencija psihijatrijskih i somatskih poremećaja. Acta Clinica Croatica 1993;31:41–50.
102. Kozarić-Kovačić D, Folnegović-Šmalc V, Mimica N, Makarić G, Kocijan-Hercigonja D. Incidence of neuroleptic malignant syndrome during a 10-year follow up at a psychiatric department. Neurol Croat 1994;43:87–94.
103. Folnegović-Šmalc V, Folnegović Z, Makarić G, Mimica N. Malignant neuroleptic syndrome in psychopharmacotherapy of psychotic patients, »Workshop on: Critical Issues in the Treatment of Schizophrenia!« Abstracts. Florence, Italy: International Academy for Biomedical and Drug Research; 1995, str. 156.
104. Folnegović-Šmalc V. Epidemiologija posttraumatskog stresnog događaja, U: Klain E, Gregurek R ur. Terapijski pristup bolesnicima i njihovim obiteljima oboljelim od posttraumatskog stresnog poremećaja. Zagreb: Medicinski fakultet, 1997, str. 18–20.
105. Folnegović-Šmalc V, Mandić N, Mimica N, Henigsberg N. Epidemiologija posttraumatskog stresnog poremećaja i komorbidnih poremećaja kod nas i u svijetu, U: Kocijan-Hercigonja D, Folnegović-Šmalc V, Ivezić S ur. Dijagnostički i terapijski algoritam posttraumatskog stresnog poremećaja – Priručnik za praćenje seminara. Zagreb, Croatia: Nacionalni centar za psihotraumu i Hrvatski liječnički zbor – Hrvatsko društvo za kliničku psihijatriju; 1999, str. 3–11.
106. Henigsberg N, Folnegović-Šmalc V, Mimica N, Erdeljić V. Epidemiologija posttraumatskog stresnog poremećaja, Suvremeni dijagnostički i terapijski postupci u liječenju posttraumatskog stresnog poremećaja – Zbornik radova. Šibenik, Croatia; 2000, str. 206–21.
107. Folnegović-Šmalc V, Kozarić-Kovačić D, Tonković V. Person with concentration camp syndrome in the war against Croatia, in Abstracts of Vth International Congress on Rehabilitation in Psychiatry. Jerusalem, Isreal, November 1–6, 1992, str. 12.
108. Folnegović-Šmalc V, Folnegović Z, Kozarić-Kovačić D. Comparison of mental in- and out-patients exposed to stress during the war in Croatia, in Epidemiology in Psychiatry and Mental Health – Abstract book of VI Congress of the International Federation of Psychiatric Epidemiology. Lisboa, Portugal, 14–17, april 1993.
109. Folnegović-Šmalc V, Folnegović Z, Mimica N i sur. Post-traumatic stress disorder in displaced persons and refugees during the war against Croatia

- and Bosnia and Herzegovina Book of Abstracts – Fourth International Conference on Grief and Bereavement in Contemporary Society. Stockholm, Sweden; 1994, str. 100.
111. *Folnegović-Šmalc V, Henigsberg N, Jukić V, Makarić G, Mimica N.* Occurrence and intensity of depression in displaced persons and refugees with PTSD. *Neurol Croat* 1995;44:47.
  112. *Mimica N, Folnegović-Šmalc V.* The prevalence of mental disorders after exposure to psychic trauma and/or torture, 8th European Symposium, Association of European Psychiatrists (AWEP) – Section of Epidemiology and Social Psychiatry. The Role of Epidemiology in Psychiatry; Current Perspectives and Future Trends – Book of Abstracts. Cambridge, United Kingdom; 1996, str. 100.
  113. *Folnegović-Šmalc V.* Posttraumatic Stress Disorder in Eastern Europe: The Croatian Experience – Psychiatric and Personal Perspectives, in Satellite Symposia: Post traumatic stress disorder: from shell fatigue to the end of the millennium. Xth Congress of the European College of Neuropsychopharmacology. Edited by Davidson JRT. Vienna, Austria, September 13–27, 1997.
  114. *Kozarić-Kovačić D, Folnegović-Šmalc V.* Systematic raping of women in Croatia and Bosnia and Herzegovina: A preliminary psychiatric report. *Croat Med J* 1993;1:86–7.
  115. *Jukić V.* Systemic raping serves the goal of ethnic cleansing. *Croat Med J* 1993;1:87–8.
  116. *Folnegović-Šmalc V.* Psychiatric aspects of the rapes in the war against the Republics of Croatia and Bosnia-Herzegovina. U: Stiglmeier A ur. Mass rape – The war against Women in Bosnia-Herzegovina. Lincoln and London: University of Nebraska Press; 1994.
  117. *Kozarić-Kovačić D, Folnegović-Šmalc V, Škrinjaric J, Szajnberg NM, Marušić A.* Rape, torture, and traumatization of Bosnian and Croatian women: psychological sequelae. *Am J Orthopsychiatry* 1995;65:428–33.
  118. *Kozarić-Kovačić D, Folnegović-Šmalc V, Marušić A.* Psychological disturbances among 47 Croatian prisoners of war tortured in detention camps. *JAMA* 1993;270:575.
  119. *Jukić V, Dodig G, Kenfelj H, De Zan D.* Psychological difficulties in former prisoners of detention camps. *Coll Antropol* 1997;21:235–42.
  120. *Folnegović-Šmalc V.* Posttraumatic Stress Disorder in Eastern Europe: The Croatian Experience – Psychiatric and Personal Perspectives, in Satellite Symposia: Post traumatic stress disorder: from shell fatigue to the end of the millennium. Xth Congress of the European College of Neuropsychopharmacology. Edited by Zohar J, Folnegović-Šmalc V, Yehuda R, Rauch SL, Davidson JRT. Vienna, Austria, 1997.
  121. *Komar Z, Vukušić H.* Post-traumatic stress disorder in Croatia war veterans: prevalence and psycho-social characteristics. U: Dekaris D, Sabioncello A ur. New Insight in post-traumatic stress disorder (PTSD) – Proceedings. Zagreb: Croatian Academy of Science and Arts; 1999, str. 42–4.
  122. *Jukić V.* Posttraumatski stresni poremećaj. *Medicus* 1998;7:19–28.
  123. *Kozarić-Kovačić D.* PTSD and comorbidity. U: Dekaris D, Sabioncello A ur. New insight in post-traumatic stress disorder (PTSD) – Proceedings. Zagreb: Croatian Academy of Science and Arts; 1999, str. 53–6.
  124. *Milas M, Jelovac N.* Croatian soldiers with PTSD, and their relationship with alcohol and psychiatric comorbidity. *Psychiat Danub* 1999;11:69–71.

Prikazi knjiga

Book reviews

Perićić Božo: MILE SJENE. Sačinio i za tisak pripremio Božo Perićić, Split 1942. Nadopunio i tiskao Stjepan Sirovica, Šibenik. Drugo izdanje, 80 stranica, kartonski uvez, 15×25 cm. Tiskano u Splitu 2004.

Trudom uglednoga šibenskoga psihijatra i povjesničara medicine Stjepana Sirovice pojavilo se i drugo izdanje knjižice »Mile sjene«, djela jednog od najvećih imena suvremene hrvatske medicine.

Nakon predgovora slijede članci o velikim ljudima i odličnicima, sve suvremenici Bože Perićića koje je on poštovao te ih imao prilike i upoznati, s nekima i surađivati. Tako su to članci o biskupu Strossmayeru, o prosvjetitelju Josipu Perićiću, o rodoljubu Manfredu Borelliju, knezu Vranskom, zatim o Louisu Pasteuru, Theodoru Billrothu, pa velikom političaru Mihi Klaiću, liječniku i poznatom autoru anatomske slike Emmanuelu Luxardu, uglednom kirurgu Nikoli Laliću te bavarskom industrijalcu, eksploatatoru bosanskih šuma Ottu von Steinbeissu. U daljem dijelu knjige slijedi članak o poznatome kirurgu Vojislavu Subotiću, a zatim o našim velikanima Frani

Buliću i Anti Trumbiću. Zadnja tri članka posvećena su uglednom privredniku Pavlu Šimeti, odvjetniku Urošu Desnici i pioniru medicine, posebno na polju kirurgije te znanstveniku i prirodnjaku (uredio Marjan u Splitu) Jakšu Račiću. U ovoj je knjizi taj veliki medicinar pokazao i sve značajke vrsnog biografa i putopisca koji se tečno čita. Ovo, pa njegov prijevod »Hamleta« te starih klasika, kao i njegovi poznati jezični radovi stvaraju posebnu sliku o pravom univerzalnom čovjeku.

U zadnjem dijelu knjige Sirovica govori o Perićićevu shvaćanju života, o njegovu znanstvenom *credu* koji je predstavio već kao student svojim glasovitim predavanjem za studija u Beču 1886. godine. Zatim slijedi Perićićev životopis s posebnim osvrtom na njegov znanstveni rad, doprinose i priznanja. Knjiga završava do sada najkompletnijom Perićićevom bibliografijom. Uz ovo moramo dodati, a o tome se slažu svi Perićićevi biografi, kako mnogo toga o njemu nije rečeno te nije još prikazana sva veličina tog uglednog liječnika i znanstvenika.

Prof. dr. sc. Slavko Perović